

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT
LEUVEN

Als er geen naam op staat, gaat het over jongens

Genderstereotypes in Vlaamse kinderboeken

Onderzoek in opdracht van

De Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen

Vera Hoorens

Laboratorium voor Experimentele Sociale Psychologie

Katholieke Universiteit te Leuven

September 2006

Inhoud

Waarom een studie over seksisme in Vlaamse kinderboeken?	p. 3
Onderzoeksmethode	p. 7
Resultaten	p.10
Conclusies en implicaties	p.25
Beleidsaanbevelingen	p.29
Beperkingen en mogelijkheden voor vervolgonderzoek	p.31
Geraadpleegde literatuur	p.33

Waarom een studie over seksisme in Vlaamse kinderboeken?

Een van de manieren waarop kinderen leren hoe de wereld in elkaar zit, is door de kinderboeken die ze bekijken en voorgelezen krijgen. Het gedrag dat de personages in kinderboeken vertonen, kan mee de verwachtingen en opvattingen bepalen die kinderen ontwikkelen over gewoon en wenselijk gedrag versus ongewoon en onwenselijk gedrag. Voor zover het gedrag van deze personages samenhangt met de groep waartoe ze behoren, leren kinderen welk gedrag gepast is voor deze groep. Als mannen in prentenboeken bijvoorbeeld vaker in een beroepscontext optreden dan vrouwen en vrouwen vaker in een zorgende rol dan mannen, kan dat de boodschap overbrengen dat het gewoon is dat mannen uit werken gaan en vrouwen zorgtaken op zich nemen.

Omdat kinderen uit kinderboeken kunnen leren wie in de samenleving welke rol 'hoort' te vervullen, onderzoeken psychologen sinds de jaren zeventig hoe mannen en vrouwen in kinderboeken worden voorgesteld. Dit onderzoek heeft twee soorten systematische verschillen aan het licht gebracht. Ten eerste spelen mannen en jongens een prominentere rol in kinderboeken dan vrouwen en meisjes. Ten tweede zijn er systematische verschillen tussen de soort rollen die mannelijke en vrouwelijke personages spelen.

Weitzman, Eifler, Hokada en Ross (1972) stelden vast dat meisjes en vrouwen in bekroonde Amerikaanse kleuterboeken ondervertegenwoordigd waren: ze traden minder vaak op als hoofdpersoon dan jongens en mannen en kwamen minder vaak voor in titels en illustraties (zie over de oudere literatuur bijvoorbeeld ook Clark, Guilmain, Saucier & Tavaréz, 2003). Vervolgonderzoek toonde aan dat meisjes en vrouwen ondertussen een grotere rol zijn gaan spelen, maar toch in de minderheid blijven (bijvoorbeeld Kolbe & LaVoie, 1981; Kortenhaus & Demarest, 1993; McDonald, 1989; Oskamp, Kaufman & Atchison Wolterbeek, 1996; Tepper & Wright Cassidy, 1999; Williams, Vernon, Williams & Malecha, 1987).

Mannen en vrouwen en jongens en meisjes zijn niet alleen in verschillende mate aanwezig in kinderboeken, ook hun karakter en hun rol zijn verschillend. Zo stelden Weitzman et al. (1972) vast dat jongens zich in kinderboeken avontuurlijker en actiever gedragen dan meisjes. Volwassen vrouwen spelen meestal een zorgende rol en bleven binnenshuis terwijl de mannen buiten bezig zijn met hun beroepsbezigheden of spannende avonturen beleefden met hun kinderen. In dezelfde lijn liggen de bevindingen van Crabb en Bielwaski (1994), die vaststelden dat huishoudspullen vaker afgebeeld werden in de handen van vrouwen dan in de handen van mannen. Kortenhaus en Desmarest (1993) vonden dat jongens op prenten drie keer zo vaak buiten zijn dan meisjes en vijf tot acht keer zoveel problemen oplossen (zie ook Barnett, 2001, die vond dat hulp vaker geboden zowel als verkregen wordt door jongens dan door meisjes). In het onderzoek van McDonald (1989) oefenen mannen een grotere verscheidenheid van beroepen uit dan vrouwen. Ze zijn boer, mijnwerker of schaapherder, maar ook politieman, treinconducteur en junglegids of ook geestelijke, arts, uitvinder of koning. Als de vrouwen geen koningin of prinses zijn, zijn ze huishoudster, verkoopster, serveerster, textielarbeidster of schooljuffrouw (zie ook Ferrez & Novelle, 2003).

Oskamp et al. (1996) vonden dat de hoofdpersonen in de door hen bestudeerde boeken even vaak vrouwelijk als mannelijk waren en dat vrouwen en mannen even vaak binnenshuis werden voorgesteld – jongens zelfs vaker binnenshuis dan meisjes – maar dat de titels vaker naar mannen dan naar vrouwen verwezen (bv. door het gebruik van termen als ‘koning’ of ‘broer’), dat de prenten meer mannelijke dan vrouwelijke personages lieten zien, en dat vrouwelijke personages als afhankelijker en onderdaniger werden voorgesteld en mannelijke personages als onafhankelijker en creatiever. Anderson & Hamilton (2005) vonden dat moeders weliswaar een grotere rol speelden dan vaders – ze kwamen op meer prenten voor en werden vaker genoemd in de tekst – maar dat ze dat deden in een stereotiepe verzorgende rol. Wanneer baby’s verzorgd werden, gebeurde dat bijna tien keer zo vaak door een moeder dan door een vader; bij de verzorging van oudere kinderen

was de verhouding twee op een. Moeders vertoonden ook meer emoties: ze huilden meer en vertoonden vaker tekenen van blijdschap dan vaders.

Een recente studie heeft aangetoond dat genderstereotypes zelfs aanwezig blijven in kinderboeken die als niet-seksistisch aangeprezen worden (Diekman & Murnen, 2004). Zogenaamd niet-seksistische kinderboeken tonen bijvoorbeeld mannen en vrouwen in vergelijkbare professionele omstandigheden, maar over het algemeen tonen ze een even groot overwicht van mannelijke personages en worden huishoudelijke taken en 'vrouwelijke' vrijetijdsbestedingen even vaak toegeschreven aan vrouwen als in 'traditionele' kinderboeken.

De ongelijke voorstelling van mannen en vrouwen blijft niet beperkt tot de Amerikaanse kinderliteratuur. Knopp (1980) stelde ze bijvoorbeeld vast in Duitse kinderboeken en Bereaud (1975) en Ferrez en Novelle (2003) in Franse kinderboeken. Berreaud (1975) vond bijvoorbeeld dat vrouwelijke hoofdpersonen sterk ondervertegenwoordigd waren en dat mannelijke personages bijna een monopolie bezaten over goed betaalde beroepen en beroepen met prestige en macht of die veel technische kennis vereisten. Vrouwen beoefenden beroepen die passen bij het stereotype van vrouwen als zorgende en opvoedende wezens, zoals schooljuf, verpleegkundige, stewardess.

Tot nu toe zijn er geen studies gepubliceerd die genderstereotypes onderzoeken in Nederlandstalige Belgische kinderliteratuur. Deze studie wil een eerste aanzet opleveren tot het beantwoorden van de vraag of er ook genderstereotypes heersen in Nederlandstalige kinderliteratuur die in België – dus meestal in Vlaanderen – wordt geproduceerd. De concrete vragen die in deze studie aan bod komen, zijn geïnspireerd door de inhoud van genderstereotypes enerzijds en door de hierboven besproken buitenlandse studies anderzijds. De volgende vragen zijn onderzocht:

- (1) Bevatten de boeken meer mannelijke dan vrouwelijke personages?
- (2) Ontvouwen vrouwelijke en mannelijke personages stereotiepe activiteiten?
- (3) Worden aan mannen en vrouwen stereotiepe kenmerken toegeschreven?

Een oververtegenwoordiging van mannelijke personages kan blijken door (a) meer mannelijke dan vrouwelijke hoofdpersonen, (b), meer prenten met alleen mannelijke dan met alleen vrouwelijke personages, (c) meer mannelijke dan vrouwelijke personages op alle prenten, en (d) meer boeken met mannelijke dan met vrouwelijke personages op de voorkaft. Stereotiepe activiteiten van mannen en vrouwen kunnen blijken doordat (a) mannen in een professionele en vrouwen in een familiale rol optreden, (b) mannen vooral buiten en vrouwen vooral binnen worden afgebeeld, en (c) vrouwen vaker dan mannen in een huishoudelijke context optreden. Een stereotiepe toeschrijving van gedrag- en persoonkenmerken kan blijken uit de adjectieven die tekstschrijvers gebruiken om de personages te typeren.

Er is bewust voor gekozen om het onderzoek te beperken tot recente Nederlandstalige (oorspronkelijk of vertaald) fictie over 'gewone' kinderen en volwassen die in België verschenen zijn. Het spreekt vanzelf dat veel kinderboeken in Vlaamse boekhandels van uitgeverijen in Nederland afkomstig zijn. Omdat het om een eerste verkennend onderzoek gaat, was het echter de bedoeling om een beperkt aantal boeken te analyseren. Liever dan een arbitraire keuze te maken uit het omvangrijke aanbod, is geopteerd voor een steekproef op grond van duidelijke criteria.

Onderzoek over genderstereotypes is kwetsbaar voor de kritiek dat het snel gedateerd zou zijn. Hoewel gender-, ethnische- en andere stereotypes bijzonder weerbarstig blijken tegen verandering, toch lokken maatschappelijke ontwikkelingen vaak de reactie uit dat het relictten zijn uit het verleden. Daarom zijn alleen zeer recente kinderboeken onderzocht. Verder is gekozen voor een steekproef van fictie over de – zij het soms buitenissige – belevenissen van 'gewone' kinderen en volwassen. De achterliggende gedachte is dat dergelijke sterker pretenderen het 'echte' leven af te schilderen dan non-fictie en boeken over sprookjesfiguren, dieren of gepersonifieerde objecten.

Onderzoeksmethode

Selectie van kinderboeken

In het onderzoek werden recente Nederlandstalige prentenboeken van Belgische uitgeverijen opgenomen die door met teksten en tekeningen een doorlopend verhaal vertelden voor kinderen van 0 tot 6 jaar. Omdat gekozen is voor boeken met een doorlopend verhaal, werden non-fictie, poëziebundels, fotoboeken, bundels met liedjesteksten, telboeken en boeken met korte verhaaltjes uitgesloten. Qua leeftijd kwam een boek in aanmerking zodra de doelgroep overlapte met deze leeftijdscategorie, ook als het volgens de uitgever ook geschikt was voor oudere kinderen. De boeken moesten zich afspelen in het heden en 'gewone' mensen in de hoofdrol hebben. Uitgesloten werden daarom sprookjes, dierenverhalen, verhalen over Sinterklaas en Zwarte Piet en bijbelverhalen. Ook boeken kaderend in de merchandising van tekenfilms, televisieprogramma's en muziekgroepen werden uitgesloten. Onder recente boeken werd verstaan boeken die in of na 2004 voor het eerst of opnieuw gepubliceerd werden. Van reeksen werd één boek opgenomen.

Kinderboeken werden opgespoord door in de tweede helft van mei 2006 de recensiewebsite Pluizuit (www.pluizuit.be) en de websites van de uitgeverijen De Eenhoorn (www.eenhoorn.be), Lannoo (www.lannoo.be), The House of Books (www.thehouseofbooks.be), Clavis (www.clavis.be), Afijn (www.clavis.be/afijn) te raadplegen. Daarnaast werden tussen 15 mei en 15 juli 2006 de algemene boekhandels FNAC en Standaard Boekhandel en de kinderboekhandels Davidsfonds/Infodok en De Kleine Johannes bezocht (alle te Leuven). Kinderboeken werden in de steekproef opgenomen als ze voldeden aan de criteria en in een van de bezochte boekhandels in voorraad waren.

Metingen

Bij beoordelingen die een subjectieve inschatting vergen (bv. van het karakter van een personage) is het gebruikelijk dat twee of meer beoordelaars hetzelfde materiaal scoren. Gegeven het beperkte en exploratieve karakter van het onderzoek werden de boeken alleen door de auteur van dit verslag beoordeeld. Daarom is afgezien van subjectieve beoordelingen en zijn alleen dimensies gescoord waarop de boeken eenduidig en gestandaardiseerde manier beoordeeld konden worden.

Personen op de voorkaft.

Per boek werd genoteerd hoeveel meisjes, jongens, mannen en vrouwen er op de voorkaft stonden.

Hoofd- en nevenpersonen.

Als hoofdpersoon gold bij boeken die in de eerste persoon geschreven waren, de verteller als hoofdpersoon. Voor boeken die in de derde persoon geschreven waren, gold degene van wie de gevoelens of belevenissen het meest centraal stonden of die de actie van het boek het meest droeg als de hoofdpersoon. Als nevenpersonen golden personages die meer dan één keer voorkwamen (op een prent en/of in de tekst). Per boek werd het aantal mannelijke en vrouwen hoofd- en nevenpersonen geteld per leeftijdsgroep (kinderen versus volwassenen).

Afgebeelde personen.

Per boek werd genoteerd hoeveel van de prenten mannelijke, vrouwelijke of zowel mannelijke als vrouwelijke personages bevatten. Dit leidde tot 3 scores per boek, waarbij het totaal van de 3 scores telkens het totale aantal prenten met minstens een menselijke figuur weergaf. Elke prent werd één keer meegerekend, ongeacht of ze een deel van een bladzijde, een hele bladzijde of twee tegenover elkaar liggende bladzijden besloeg. Een personage werd meegerekend zodra er een lichaamsdeel zichtbaar was, zelfs als dit maar een arm of een been was van een personage dat uit beeld verdween. Hiervoor werd geopteerd om arbitraire keuzes te vermijden.

Veel prenten laten sommige personages maar gedeeltelijk zien (bv. Alleen de onderste helft van het lichaam van volwassenen als er op dezelfde prent ook een klein kind staat) zodat iedere andere keuze het probleem zou oproepen van welk criterium moet gelden om een personage als 'aanwezig' te beoordelen.

Plaats van afgebeelde personen.

Per geslacht en leeftijd werd genoteerd hoeveel personages er binnen of buiten werden afgebeeld. Dit leidde tot 8 scores per boek, waarbij het totaal van de 8 scores het totale aantal personages weergaf dat zich duidelijk binnen of buiten bevond. Als 'binnen' golden personages die zich in een gebouw of vervoersmiddel bevonden. Als 'buiten' golden personages in een niet-overdekte ruimte. Personages bij wie de achtergrond of de bij de prent horende tekst geen uitsluitsel gaven, werden buiten beschouwing gelaten.

Sociale rol van volwassenen.

Van alle volwassenen die (zelfs eenmalig) optraden in de boeken werd genoteerd of ze dit in de rol van familielid deden of in een beroepsrol. Volwassenen van wie de sociale rol onduidelijk was, werden buiten beschouwing gelaten. Van de beroepsbeoefenaars werd genoteerd welk beroep ze uitoefenden op grond van hun vermelding in de tekst of de attributen en de kledij waarmee ze werden afgebeeld.

Huishoudelijke taken door volwassenen.

Als indicatoren voor huishoudelijke taken werden geregistreerd (a) het aantal huishoudelijke voorwerpen dat volwassenen op prenten vasthielden, (b) het aantal volwassenen afgebeeld in de keuken, en (c) werkwoorden die verwezen naar huishoudelijke bezigheden. Handwerk en huisdieren verzorgen werden niet meegerekend.

Expliciet genoemde gedrag- en persoonkenmerken.

Substantieven, adjectieven en bijwoorden die het gedrag of het karakter van personages in de tekst beschreven werden genoteerd.

Resultaten

Selectie van kinderboeken

In zeer veel boeken voor de allerjongsten (0-3 jaar) maar ook voor de wat grotere kinderen (3-6 jaar) kwamen nauwelijks mensen voor. De meeste hoofdpersonen waren dieren, gaande van huis- en boerderijdieren tot diersoorten die de meeste kleine kinderen in hun dagelijkse leven nooit tegenkomen. Ook Sinterklaas, Zwarte Piet, sprookjesfiguren en figuren uit televisieprogramma's traden vaak op als hoofdpersonen. In totaal 33 boeken werden gevonden die voldeden aan de criteria. De geselecteerde titels staan in Tabel 1.

Van de geselecteerde boeken waren er 23 oorspronkelijk Nederlandstalige en 10 vertalingen uit het Frans, het Engels en het Duits. Van 15 boeken was de tekst geschreven door een man, van 18 boeken door een vrouw. Van de 33 boeken waren er 12 boeken geïllustreerd door mannen en 21 door vrouwen.

Tabel 1: Geselecteerde prentenboeken (boeken met een sterretje zijn vertalingen).

Titel	Tekstschrijver Illustrator	Uitgever & jaar
Bij oma en opa	Guido van Genechten	Clavis, 2005
Daantje traantje	Brigitte Minne Kristien Aertssen	De Eenhoorn, 2004
Clown Nino*	Eric Battut	Davidfonds/ Infodok, 2004
De boze, dikke kerel*	François-Xavier Nève Isabelle Charly	De Eenhoorn, 2005

Tabel 1 gaat verder op de volgende bladzijde.

Tabel 1: Vervolg

Titel	Tekstschrijver Illustrator	Uitgever & jaar
De gouden ster*	Rebecca Patterson Mary Rees	C. de Vries-Brouwers, 2006
De schoenen van mama	Lucrèce L'Ecluse Leen van Durme	De Eenhoorn, 2005
De sultan van Sasso	Pia Dirks	De Eenhoorn, 2006
Echte vrienden*	Manuela Olten	Lannoo, 2005
Een geheim waar je groot van wordt*	Carl Norac Carl Cneut	De Eenhoorn, 2005
Het huis van Lotte Hanoeman	Judy Koot Willeke de Boer	De Eenhoorn, 2005
Het papegaaienplan	Tjibbe Veldkamp Philip Hopman	Lannoo, 2006
Het zwaar en licht huis	Huguette Vanden Weghe Sam Bosua	De Eenhoorn, 2006
Ik loop weg!	Jaak Dreesen Ingrid Godon	De Eenhoorn, 2005
Ik val op jou*	Rebecca Dautremer	Davidfonds/ Infodok, 2004
Martha met het wilde haar	Wibke Brandes	De Eenhoorn, 2004
Maya Mayonaise	Patrick Gyssels Inse van Rossom	Clavis, 2004
Mijn schaduw en ik	Pieter van Oudheusden Isabelle Vandenabeele	De Eenhoorn, 2005
Mijnheer Teddy en zijn beren	Ron Langenus Tim Polfliet	Davidfonds/Infodok, 2004

Tabel 1 gaat verder op de volgende bladzijde.

Tabel 1: Vervolg

Titel	Tekstschrijver Illustrator	Uitgever en jaar
Mijnheertje Kokhals heeft een vriendje	Bart Meuleman Paul Verrept	De Eenhoorn, 2006
Momoko*	Coby Hol	De Eenhoorn, 2005
Naar de bieb	Brigitte Minne Ingrid Godon	De Eenhoorn, 2005
Nina	David Ausloos	De Eenhoorn, 2006
Oma te koop	Linda Schacht	De Eenhoorn, 2006
Sarah en haar spookjes	Thierry Robberecht Philippe Goossens	Clavis, 2006
Simon schimmel	Marly van Otterloo Riske Lemmens	Clavis, 2004
Uk en poes maken alles stuk*	Jeanne Aschb�	De Eenhoorn, 2005
Van een kind dat tikkertje speelt met de wind	Hilde Vandermeeren Jan de Kinder	De Eenhoorn, 2006
Verel van bijna alles	Stefan Boonen Lieve Claes	Clavis, 2005
Waar is boer Bavo	Gudrun Makelberge	De Eenhoorn, 2004
Welterusten, Fietje	Nils Smit Merel Eyckerman	De Eenhoorn, 2005
Wij zijn piraten	Geoffrey Dussart	Afijn, 2005
Zo� en Theo in de stad*	Catherine Metzmeier Marc Vanenis	Casterman, 2006
Zooooo�n grote wolf*	Natalie Louis-Lucas Kristien Aertssen	De Eenhoorn, 2005

Personen op de voorkaft

Van *Uk en poes maken alles stuk* toonde de voorkaft een kind van onduidelijk geslacht. De andere boeken met minstens één mens op de voorkaft toonden bijna evenveel meisjes en vrouwen als jongens en mannen (zie Tabel 2).

Tabel 2: Personen op kft in functie van geslacht en leeftijd

Leeftijd	Geslacht		
	Mannelijk	Vrouwelijk	Onduidelijk
Kind	17	14	1
Volwassene	6	5	0
Totaal	22	19	1

Hoofd- en nevenpersonen

Tabel 3 toont de hoofdpersonen. In de meeste boeken was er één hoofdpersoon, behalve in *Echte vrienden* waarin twee jongens de hoofdrol speelden, en in *Zoé en Theo in de stad* waarin een jongen en een meisje de hoofdrol speelden. In *Uk en poes maken alles stuk* was het geslacht van de hoofdpersoon niet te bepalen.

Van de 31 boeken met hoofdpersonen van één geslacht ging het in 15 boeken om een of twee jongen(s), in 6 boeken om een man, en in 10 boeken om een meisje. In geen enkel boek speelde een vrouw de hoofdrol. Van de 15 boeken met een jongen als hoofdpersoon kwam de naam van de hoofdpersoon 2 keer voor in de titel. Van de 10 boeken over een meisje kwam haar naam 8 keer voor in de titel, van de 6 boeken over een man 4 keer. Van de 17 boeken zonder naam in de titel was de

hoofdpersoon 15 keer een jongen of een man en 2 keer een meisje. Als de titel geen naam bevatte, was de hoofdpersoon bijna altijd een jongen.

Tabel 3: Hoofdpersonen in functie van leeftijd en geslacht.

Geslacht van hoofdpersoon			
	Mannelijk	Vrouwelijk	Beide onduidelijk
kind	Bij oma en opa Daantje traantje De gouden ster De schoenen van mama Echte vrienden Een geheim waar je groot van wordt Het papegaaienplan Het zwaar en licht huis Ik loop weg Mijn schaduw en ik Naar de bieb Oma te koop Simon Schimmel Wij zijn piraten Zoouou'n grote wolf	Het huis van Lotte Hanoeman Ik val op jou Martha met het wilde haar Maya Mayonaise Momoko Nina Sarah en haar spookjes Van een kind dat tikkertje speelde met de wind Verel van bijna alles Welterusten, Fietje	Uk en poes maken alles stuk Zoé en Theo in de stad
Volwassene	Clown Nino De boze dikke kerel De sultan van Sasso Mijnheer Teddy en zijn beren Mijnheertje Kokhals heeft een vriendje Waar is boer Bavo	---	---
Totaal	21	10	2

In 3 boeken kwamen geen duidelijke nevenpersonen voor: *Mijn schaduw en ik*, *Mijnheertje Kokhals heeft een vriendje* en *Uk en poes maken alles stuk*. Alle andere boeken hadden minstens een nevenpersoon. Zoals uit Tabel 3 blijkt, waren er meer boeken met vrouwen dan met mannen in nevenrollen en meer boeken met meisjes in nevenrollen dan met jongens in nevenrollen.

Tabel 3: Aantal boeken met mannelijke en vrouwelijke nevenpersonen.

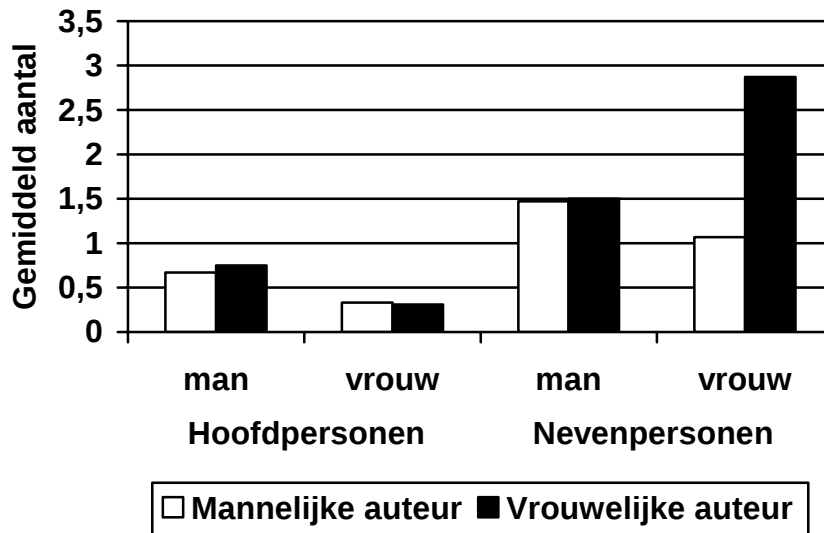
Leeftijd	Geslacht	
	Mannelijk	Vrouwelijk
Kind	4	9
Volwassene	18	26
Totaal	20	27

Een analyse op het aantal mannelijke en vrouwelijke hoofd- en nevenpersonen toonde een interactie van rol en geslacht, $F(1,30) = 7.8$, $p < .01$. Hoofdpersonen waren vaker mannelijk dan vrouwelijk, $F(1,30) = 4.7$, $p < .05$, terwijl nevenpersonages iets vaker vrouwelijk dan mannelijk waren, $F(1,30) = 3.7$, $p < .07$.

Om na te gaan of het geslacht van de hoofd- en nevenpersonen verband met het geslacht van de tekstauteur en de illustrator, werden bijkomende analyses uitgevoerd op het aantal mannelijke en vrouwelijke hoofd- en nevenpersonen in functie van het geslacht van de auteur of de illustrator. De analyse die werd uitgevoerd om het effect van de illustrator na te gaan, leverde geen evidentie op dat mannelijke en vrouwelijke illustratoren verschillende aantallen mannelijke en vrouwelijke hoofd- en nevenpersonen zouden opvoeren. De analyse die werd uitgevoerd om het effect van de auteur na te gaan, leverde behalve de al beschreven effecten wel een bijkomend hoofdeffect op van het geslacht van de personages, $F(1,29) = 6.7$, $p < .05$, een tweeweg-interactie van het geslacht van de

personages en van de auteur, $F(1,29) = 8.3$, $p < .01$, en vooral een zeer significante drieweg-interactie van het geslacht van de personages, het geslacht van de auteur en of het om hoofd- of nevenpersonen ging, $F(1,29) = 11.4$, $p < .005$.

Figuur 1 laat zien dat er geen verschil was tussen vrouwelijke en mannelijke auteurs wat betreft het aantal mannelijke en vrouwelijke hoofdpersonen en het aantal mannelijke nevenpersonen (alle $t(29)$'s $< .5$, n.s.). Bij vrouwelijke auteurs was het aantal vrouwelijke nevenpersonen wel hoger dan bij mannelijke auteurs ($t(29) = 2.2$; $p < .05$).

Figuur 1: Geslacht van hoofd- en nevenpersonen in functie van het geslacht van de auteur.

Figuur 1 suggereert dat mannen en vrouwen vaker voorkomen in een nevenrol dan in een hoofdrol, wat niet zo verwonderlijk is omdat de boeken één of twee hoofdpersonen hebben maar vaak een vrij groot aantal nevenpersonen. Interessanter is echter dat het verschil tussen hoofd- en nevenrollen groter lijkt bij vrouwen dan bij mannen en dat dit vooral lijkt te komen doordat vrouwelijke auteurs veel meer vrouwen in nevenrollen dan in hoofdrollen opvoeren. Om na te gaan of dit patroon statistisch significant was, werd voor mannelijke en vrouwelijke personages

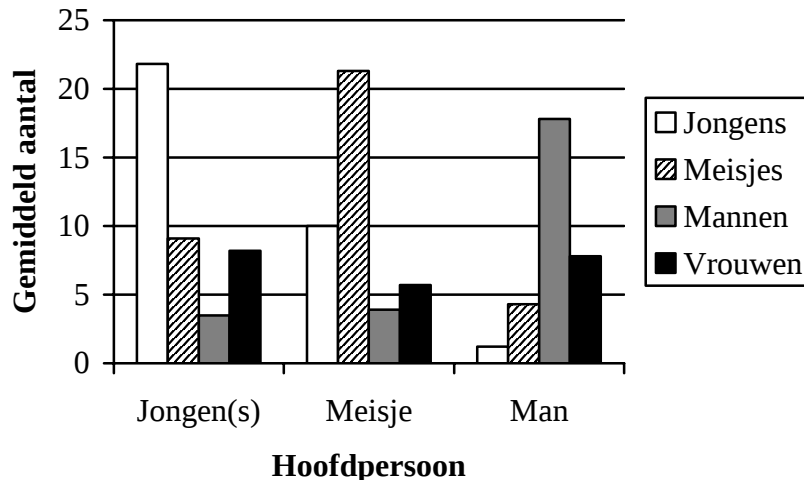
afzonderlijk een verschillscore berekend tussen hun aantal hoofd- en hun aantal nevenrollen. Deze verschillscores werden vervolgens geanalyseerd in functie van het geslacht van de auteur. Deze analyse leverde een hoofdeffect op van het geslacht van de personages, $F(1,29) = 4.8$, $p < .05$, dat gemodereerd werd door een interactie met het geslacht van de auteur, $F(1,29) = 11.4$, $p < .005$. Bij mannelijke auteurs traden mannelijke personages niet vaker op in een bij- dan in een hoofdrol ($t(14) = 1.4$, n.s.). Vrouwelijke personages traden iets vaker op in een bij- dan in een hoofdrol ($t(14) = 1.8$, $p < .1$, tweezijdig). Bij vrouwelijke auteurs traden mannelijke personages niet vaker op in een bij- dan in een hoofdrol ($t(15) = 1.4$, n.s.). Bij hen traden vrouwelijke personages wel beduidend vaker op in een bij- dan in een hoofdrol ($t(15) = 3.6$, $p < .005$). Het zijn met andere woorden vooral de vrouwelijke auteurs die vrouwen vaker in bij- dan in hoofdrollen portretteren.

Afgebeelde personen

Om de gendersamenstelling van de prenten te onderzoeken werd een variantie-analyse uitgevoerd op het aantal prenten met alleen mannelijke, alleen vrouwelijke, of beide soorten personages in boeken met een jongen, een man of een meisje als hoofdpersoon. De analyse leverde een interactie op van gendersamenstelling met hoofdpersoon, $F(4,56) = 10.4$, $p < .0001$. Niet verrassend waren er meer prenten met alleen mannelijke personages in boeken met een jongen ($M = 6.5$; $SD = 4.1$) of een man ($M = 6.2$; $SD = 3.4$) als hoofdpersoon dan in boeken met een meisje als hoofdpersoon ($M = .3$; $SD = .5$). Er waren ook meer prenten met alleen vrouwelijke personages in boeken met een meisje als hoofdpersoon ($M = 9.2$; $SD = 4.5$) dan in boeken met als hoofdpersoon een jongen ($M = .4$; $SD = .9$) of een man ($M = 2.3$; $SD = 1.6$). 'Gemengde' prenten kwamen iets meer voor in boeken met als hoofdpersoon een jongen ($M = 6.5$; $SD = 5.3$) dan met als hoofdpersoon een man ($M = 4.8$; $SD = 2.6$) of een meisje ($M = 4.1$; $SD = 5.3$).

Een bijkomende analyse werd uitgevoerd op het aantal afgebeelde jongens, meisjes, mannen en vrouwen. Elk boek kreeg een score voor elk van de vier

categorieën, en de boeken werden opgedeeld in functie van hun hoofdpersoon. Gezien het geringe aantal boeken met een jongen als een meisje of een onduidelijke hoofdpersoon, werd deze categorie niet meegenomen. De analyse leverde een hoofdeffect op van geslacht, $F(1,29) = 14.3$, $p < .001$, en tweeweg-interacties van geslacht met hoofdpersoon, $F(1,29) = 15.9$, $p < .0005$, en geslacht met leeftijd, $F(1,29) = 32$, $p < .0001$, plus een drieweg-interactie van geslacht, leeftijd en hoofdpersoon, $F(1,29) = 32.1$, $p < .0001$. Over het algemeen toonden de boeken meer mannelijke ($M = 20.4$; $SD = 23.6$) dan vrouwelijke personages ($M = 19.4$; $SD = 25$). Dit kwam door het grotere aantal jongens ($M = 14$; $SD = 23.9$) dan meisjes ($M = 12.1$; $SD = 23.3$). Bij de volwassenen waren er meer vrouwen ($M = 7.3$; $SD = 8.2$) dan mannen ($M = 6.4$; $SD = 7.9$). Het aantal jongens, meisjes, mannen en vrouwen dat op de prenten voorkwam, hing weerom af van de hoofdpersoon. Dit is niet verrassend omdat de hoofdpersoon meestal vaker afgebeeld werd dan anderen. Prenten in boeken met jongens in de hoofdrol toonden vooral jongens ($M = 21.8$; $SD = 25.5$), prenten in boeken met een man in de hoofdrol vooral mannen ($M = 17.8$; $SD = 9.6$), en prenten in boeken met een meisje in de hoofdrol vooral meisjes ($M = 21.3$; $SD = 21.3$). De gemiddeldes staan in Figuur 2.

Figuur 2: Afgebeelde personages in functie van leeftijd, geslacht en hoofdpersoon.

Plaats van afgebeelde personen

Het aantal binnen of buiten afgebeelde personages werd onderworpen aan een variantie-analyse met geslacht van het personage (mannelijk of vrouwelijk) en plaats (binnen of buiten) en hoofdpersoon (jongen, man, meisje) als onafhankelijke variabele. Deze analyse leverde een interactie op van geslacht en plaats; $F(1,28) = 4.2$, $p < .05$, en een interactie van geslacht en hoofdpersoon, $F(1,28) = 10.8$, $p < .0005$. Mannelijke personages waren vaker buiten dan binnen (buiten: $M = 9.7$; $SD = 10.3$; binnen: $M = 7.2$; $SD = 14.2$), terwijl vrouwelijke personages vaker binnen dan buiten waren (buiten: $M = 7.7$; $SD = 9.1$; binnen: $M = 9.1$, $SD = 17.1$). De paarsgewijze vergelijkingen waren echter niet significant, zodat er geen stellige conclusies uit deze interactie mogen worden getrokken. Een vervolganalyse leverde geen enkele aanwijzing op dat de mate waarin mannelijke en vrouwelijke personages binnen versus buiten werden afgebeeld afhing van het geslacht van de auteur of van de illustrator.

Sociale rol van volwassenen

Alleen boeken met kinderen in de hoofdrol verwijzen naar volwassen familieleden. Zoals uit Tabel 4 blijkt, waren er dubbel zoveel boeken met verwijzingen naar (groot)moeders dan met verwijzingen naar (groot)vaders.

Tabel 4: Aantal boeken met mannelijke en vrouwelijke familieleden

	Geslacht	
	Mannelijk	Vrouwelijk
Ouder	9	17
Grootouder	2	4
Totaal	11	20

Een analyse op het aantal mannen en vrouwen in een familiale versus professionele rol leverde een interactie op van geslacht en rol, $F(1,30) = 9.3$, $p < .005$. Als familielid waren er meer vrouwen ($M = .6$; $SD = .6$) dan mannen ($M = .3$; $SD = .5$), $t(32) = 3$; $p < .01$, eenzijdig getoetst. In een professionele rol waren er meer mannen ($M = .9$; $SD = 1.7$) dan vrouwen ($M = .4$; $SD = .6$), $t(32) = 1.9$; $p < .05$, eenzijdig getoetst. Een vervolganalyse leverde geen aanwijzing op dat de mate waarin mannen en vrouwen in familiale versus professionele rollen werden opgevoerd afhing van het geslacht van de auteur of van de illustrator.

In totaal werden er 33 beroepen genoemd of afgebeeld (zie Tabel 5). Wat opviel, was dat tweederde (23) van deze beroepen alleen met mannen in verband werd gebracht. Deze 'mannelijke' beroepen varieerden van laag- tot zeer hooggeschoold. Een minderheid van de beroepen werd alleen met vrouwen (4) of met zowel mannen als vrouwen (6) in verband gebracht.

Huishoudelijke bezigheden van volwassenen

In 10 boeken hield minstens één persoon een huishoudelijk voorwerp vast. In 8 op de 10 gevallen ging het om vrouwen en in 5 van deze 8 hield een vrouw op meer dan één prent een voorwerp vast. Slechts in 2 boeken ging het om een man, die op één prent een huishoudelijk voorwerp vasthield. In totaal hielden de afgebeelde personen 23 huishoudelijke voorwerpen vast, waarvan 2 in de hand van een man en 21 in de hand van een vrouw (zie Tabel 6).

Van de 33 boeken vermeldde er slechts 3 huishoudelijke bezigheden van volwassenen. In één boek winkelde een man en deed hij de vaat (*Mijnheer Teddy en zijn beren*); in één boek ging een vrouw naar de markt (*De schoenen van mama*) en in één boek traden er twee vrouwen op die bakten, boodschappen deden, breiden, de afwas deden, het ontbijt klaarmaakten, koffie zetten en kookten (*Oma te koop*). In totaal was er dus 1 man die 2 huishoudelijke taken verrichtte en waren er 3 vrouwen die 8 huishoudelijke taken verrichtten.

Tabel 5: Beroepen van afgebeelde en vermelde mannen en vrouwen

Geslacht		
Vrouw	Beide	Man
Bibliothecaresse	Acroba(a)t(e)	Boer
IJsjesverkoopster	Bakker(in)	Brandweerman
Schooljuffrouw	Clown	Burgemeester
Snoepverkoopster	Koning(in)	Circusdirecteur
	Koorddanser(es)	Controleur van tickets in de zoo
	Markkra(a)m(st)er	Dokter
		Dompteur
		Uitbater dierenwinkel
		Generaal
		Goochelaar
		Jongleur
		Kapitein
		Kapper
		Kok
		Nieuwslezer
		Oppasser dierentuin
		Politie-agent
		Postbode
		Sleutelsmid
		Soldaat
		Ticketverkoper in zoo
		Vuurtorenwachter
		Zeerover
4	6	23

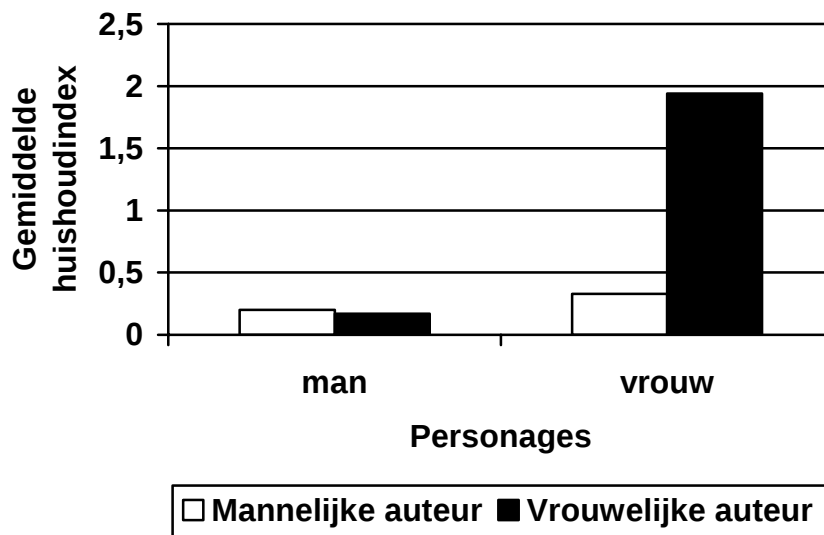
Tabel 6: Huishoudelijke voorwerpen vastgehouden door mannen en vrouwen

	Man	Vrouw
Voorwerp	Dienblad met glazen Koffiekop	Bakvorm Beker Beslagkom (2x) Bord (2x) Dienblad (2x) Groentenschaal Kan Koffiekan Lepel (2x) Mand met koekjes (2x) Pan Pollepel (4x) Vuilnisemmer
Totaal (N = 23)	2	21

In 6 boeken stond er op minstens één prent minstens één volwassene in de keuken. In 1 boek ging het om een man die zich 2 keer in de keuken bevond (*Martha met het wilde haar*), terwijl de 6 boeken allemaal minstens één vrouw in de keuken lieten zien, en dit telkens op 1 tot 3 prenten. In totaal waren er 2 prenten die een man in de keuken lieten zien en 12 prenten die een vrouw in de keuken toonden.

Omwille van de geringe aantallen was het niet zinvol om per meting statistische analyses uit te voeren. Daarom is een totaalscore (in het vervolg 'huishoudindex' genoemd) berekend door de drie metingen bij elkaar op te tellen en werd nagegaan of deze huishoudindex hoger was voor vrouwen dan voor mannen. Het verschil was inderdaad significant, $t(32) = 2.2$, $p < .05$, wat erop wijst dat vrouwen vaker in een huishoudelijke context worden afgebeeld of beschreven dan mannen.

In een variantie-analyse werd nagegaan of het man-vrouw verschil afhing van het geslacht van de auteur en de illustrator. Deze analyse leverde geen effecten op van het geslacht van de illustrator, maar wel een marginaal significante interactie van het geslacht van de personages en van de auteur, $F(1,31) = 3.3$, $p < .08$. Zoals Figuur 3 illustreert, was de huishoudindex van vrouwelijke personages in boeken van vrouwelijke auteurs hoger dan die mannen, $t(17) = 2.3$, $p < .05$. In boeken van mannelijke auteurs was dat niet het geval, $t(14) = .5$, *n.s.*.

Figuur 3: Huishoudindex van mannelijke en vrouwelijke personages in functie van het geslacht van de auteur.

Expliciet genoemde gedrag- en persoonkenmerken

De boeken bevatten weinig woorden die het gedrag of het karakter van personages beschreven. De gevonden termen staan in Tabel 7. Hoewel hieruit naar voren lijkt te komen dat aan (het gedrag van) meisjes meer eigenschappen worden toegeschreven dan aan (het gedrag van) jongens, en dat aan (het gedrag van) mannen meer eigenschappen worden toegeschreven dan aan (het gedrag van) vrouwen, leverde een statistische analyse geen significante effecten op.

Tabel 7: Expliciet genoemde gedrags- en persoonskenmerken

Leeftijd	Geslacht	
	Mannelijk	Vrouwelijk
Kind	aardig behulpzaam grappig zorgvuldig vriendelijk	jaloers lief netjes nieuwsgierig slim verlegen verstrooid voorzichtig
Volwassene	beleefd geheimzinnig geniepig griezelig helperig sterk stiekemerd streng voorzichtig vriendelijk warm zacht zwijgzaam	Bezorgd flink lief voorzichtig
Totaal aantal	18	12

Conclusies en implicaties

Het voorliggende onderzoek suggereert dat de recente Nederlandstalige Belgische literatuur voor kinderen beneden de zes jaar gekenmerkt wordt door genderstereotypes. Deze komen op verschillende manieren tot uiting.

Jongens en mannen spelen vaker de hoofdrol dan vrouwen en meisjes. Dit betekent niet dat er weinig meisjes en vrouwen in de boeken voorkomen, want zij zijn wel vaak nevenpersonen. Kortom: jongens en mannen spelen de hoofdrol, meisjes en vrouwen een ondersteunende rol. Dit overwicht van mannelijke hoofdpersonen springt overigens niet meteen in het oog. Ten eerste bevatten de prenten op de voorkaft ongeveer evenveel mannelijke als vrouwelijke personages. Ten tweede bevatten iets meer titels een meisjesnaam dan een jongens- of mannennaam. Het lijkt er dus op dat de 'default' hoofdpersoon mannelijk is – zodat hij niet in de titel genoemd hoeft te worden – en dat een titel vooral een naam vermeldt als een boek van deze 'normale situatie' afwijkt.

Het overwicht van mannelijke hoofdpersonen blijkt pas bij het lezen van de tekst en het bekijken van de prenten. De hoofdpersoon wordt uiteraard vaker afgebeeld dan nevenpersonen, en doordat de hoofdpersoon vaker een jongen is komen er op de prenten ook meer jongens dan meisjes voor. Vrouwen treden vaker op in familiale en huishoudelijke contexten dan mannen, terwijl mannen vaker optreden in een professionele context. Waar vrouwen wel een beroep uitoefenen, is de verscheidenheid daarin geringer dan bij mannen.

Enkele voor de hand liggende kritieken op deze studie zijn vrij eenvoudig te weerleggen. Een eerste opwerping zou kunnen zijn dat het onderzoek een beperkte steekproef uit de kinderliteratuur betreft omdat in veel boeken dieren (al dan niet in een vermenselijkte vorm) of sprookjesfiguren de hoofdrol spelen. Voor zover het huidige onderzoek echter steunt op een niet-representatieve steekproef van de

kinderliteratuur, is er reden om aan te nemen dat het genderstereotypes eerder onder- dan overschat omdat de niet-geselecteerde kinderboeken allicht een nog minder egalitair beeld opleveren dan de wel geselecteerde boeken. In sprookjes spelen mannen en vrouwen bijvoorbeeld duidelijk verschillende rollen: prinsessen wachten op degene die hen komt uitkiezen of redden, terwijl prinsen een geliefde zoeken en boswachters de strijd aangaan met wilde dieren of onguur gespuis. Verder zijn er aanwijzingen dat kinderboeken over dieren seksistischer zijn dan kinderboeken over mensen. In het onderzoek van Oskamp en zijn collega's (1996) waren dieren en voorwerpen bijvoorbeeld vaker mannelijk dan vrouwelijk en was die ongelijkheid zelfs toegenomen ten opzichte van oudere studies (zie ook Kolbe & LaVoie, 1981). Ook Ferrez and Novelle (2003) vonden dat Franse kinderboeken met vermenselijke dieren in de hoofdrol vaker over mannelijke dan over vrouwelijke dieren gingen en dat de mannelijke dieren spannender dingen deden dan de vrouwelijke.

Een tweede mogelijke opwerping is dat het onderzoek zich beperkt heeft tot kinderboeken voor peuters en kleuters tot 6 jaar. Buitenlands onderzoek suggereert echter dat ook boeken voor lagere-schoolkinderen blijf geven van genderstereotypes. Zo vonden Gooden en Gooden (2001) dat in bekroonde boeken voor eerste lezers even vaak vrouwelijke als mannelijke hoofdpersonen optraden, maar dat mannelijke personages vaker alleen afgebeeld werden dan vrouwelijke personages. Net als in boeken voor jongere kinderen bekleedden mannen meer verschillende maatschappelijke functies dan vrouwen, en waren die functies overwegend genderstereotiep. In geen enkel boek vervulden mannen huishoudelijke taken, en maar zelden zorgden ze voor kinderen of deden ze inkopen.

Voor zover kinderboeken het wereldbeeld van kinderen beïnvloeden, kunnen de resultaten van dit onderzoek betekenen dat kinderboeken bijdragen tot de stereotiepe opvattingen die kinderen ontwikkelen over mannen en jongens enerzijds en vrouwen en meisjes anderzijds. Hiertegen zou kunnen worden ingebracht dat kinderboeken misschien wel genderstereotiep zijn, maar dat dit geen probleem hoeft

te zijn omdat (a) kinderen zich niet laten beïnvloeden door fictie en/of (b) omdat kinderboeken een beperkte plaats innemen temidden het brede media-aanbod.

Wat de eerste bedenking betreft zijn er echter aanwijzingen dat kinderboeken het denken en het openlijke gedrag van kinderen wel degelijk beïnvloeden (zie o.a. Ashton, 1983; Green, Bigler, & Catherwood, 2004; Lutes-Dunckley, 1978; Stull Ashby & Wittmaier, 1978; Trepanier-Street & Romatowski, 1999). Lutes-Dunckley (1978) liet kleuters bijvoorbeeld luisteren naar een verhaaltje over jongens en meisjes die meehielpen in een weeshuis. Ofwel gedroegen ze zich stereotiep – de jongetjes bouwden bijvoorbeeld een hondenhok en schilderden de schutting terwijl de meisjes schoonmaakten, kookten en naaiden – ofwel gedroegen ze zich niet-stereotiep – de jongetjes maakten schoon, kookten en naaiden terwijl de meisjes een hondenhok bouwden en de schutting schilderden. Nadien kozen de kinderen een aantal keren tussen telkens twee activiteiten, waarvan één stereotiep jongensachtig en één stereotiep meisjesachtig. Kinderen die het contraststereotiepe verhaal gehoord hadden, kozen vaker een niet-stereotiepe activiteit dan kinderen die ofwel het stereotiepe verhaal ofwel helemaal geen gehoord hadden. Green e.a. (2004) stelden vast dat contra-stereotiepe verhalen de spelkeuze van meisjes – maar niet die van jongens – veranderden. Trepanier-Street en Romatowski (1999) lieten kleuters en lagere-schoolkinderen in de klas werken rond kinderboeken die mannen en vrouwen voorstelden in niet-stereotiepe rollen en vonden dat de kinderen nadien meer beroepen als ‘geschikt voor zowel mannen als vrouwen’ beoordeelden dan voordat het project van start ging.

Wat de tweede bedenking betreft, is het waar dat zelfs jonge kinderen in een multimediale omgeving leven: ze worden geconfronteerd met educatieve en andere software, vullen kleurplaten in die hun opvoeders van het Internet hebben gehaald en kijken naar op hen afgestemde televisieprogramma's. Sommigen zouden kunnen opmerken dat kinderboeken daardoor hooguit een geringe invloed uitoefenen op het wereldbeeld van kleine kinderen. Deze kritiek kan op twee manieren worden weerlegd. Ten eerste zijn kinderboeken nog altijd breder toegankelijk dan nieuwe

media als Internet. Terwijl er nog altijd veel huishoudens en kleuterklassen zijn zonder PC, zijn er allicht geen huishoudens en/of klassen waar de kinderen niet met kinderboeken in aanraking komen. Ten tweede suggereert onderzoek dat nieuwe media even genderstereotiep zijn als kinderboeken. Genderstereotypes zijn vastgesteld in op kinderen gerichte televisiereclames (bv. Browne, 1998), educatieve software (bv. Drees & Phye, 2001; Sheldon, 2004) en computerspellen (Beasley & Collins Standley, 2002). Ook clip-art collecties blijken genderstereotiep (Seidman Milburn, Carney, & Ramirez, 2001). Browne (1998) vond bijvoorbeeld dat jongens in reclames gemiddeld slimmer, assertiever en actiever waren dan meisjes. Drees & Phye (2001) vond dat de personages in taalsoftware vaker mannelijk dan vrouwelijk waren, terwijl Beasley en Standley (2002) hetzelfde vaststelden in computerspellen. Milburn en collega's (2001) analyseerden clip-art uit tekstverwerkingsprogramma's en stelden vast dat dit meer plaatjes bevatte van mannen dan van vrouwen en dat mannen en vrouwen in stereotiepe rollen werden afgebeeld. Het is dus niet zo dat kinderboeken een seksistisch eiland zouden zijn binnen een genderneutrale mediawereld.

Beleidsaanbevelingen

Het voorliggende onderzoek suggereert dat de Nederlandstalige Belgische literatuur voor kinderen beneden de zes jaar blijkt geeft van genderstereotypes. Voor zover dit ervaren wordt als een probleem, zijn verschillende denkpistes mogelijk om het op te lossen. Een tweetal voor de hand liggende benaderingen hebben vermoedelijk echter weinig kans op succes.

Om te beginnen biedt louter het aanmoedigen van vrouwelijke tektschrijfsters en illustratrices geen garantie dat er in kinderboeken meer meisjes en vrouwen opduiken als hoofdpersoon. Vrouwen kiezen immers even vaak jongens of mannen als hoofdpersonen als hun mannelijke collega's. Bovendien voeren ze vrouwen en mannen even vaak op in een familiale context en even weinig in een professionele context. Vrouwelijke auteurs en illustratoren plaatsen vrouwen daarnaast niet vaker buiten dan binnen.

De verschillen die wel bestaan, tonen aan dat het werk van vrouwelijke auteurs zelfs sterkere genderstereotypes vertoont dan dat van mannelijke auteurs. Zo voeren vrouwelijke auteurs meer vrouwelijke nevenpersonen op. Daarmee suggereren ze nog meer dan hun mannelijke collega's dat vrouwen nevenpersonen zijn in een wereld waarin mannen de hoofdrol spelen. Bovendien voeren vrouwelijke auteurs vrouwelijke personages vaker in een huishoudelijke context op dan mannelijke personages, terwijl mannelijke auteurs dat niet of althans duidelijk minder doen.

Ook het aanmoedigen van het schrijven en publiceren van boeken over dieren en jonge kinderen van wie het geslacht in het midden gelaten wordt, is allicht niet effectief. Hoewel boeken met dieren in de hoofdrol in buitenlandse studies nog seksistischer zijn gebleken dan boeken met mensen in de hoofdrol, is het van dieren en jonge kinderen gemakkelijker om ze 'sekseloos' voor te stellen dan van mensen, respectievelijk grotere kinderen en volwassenen. Het probleem is echter dat

wanneer een personage in een boek of een stuk speelgoed (zoals een pluche dier) sekseloos is, zowel kinderen als volwassenen vaker aannemen dat het een man of een jongen is dan dat het een vrouw of een meisje is (Arthur & White, 1996; Deloache, Cassidy & Carpentier, 1987; Lambdin, Greer, Selby Jibotian, Rice Wood & Hamilton, 2003). Als kinderliteratuur veel sekseloze wezens bevatten, dan komt ze dus over als literatuur over jongens of mannen.

Het aanmoedigen van het schrijven en publiceren van kinderboeken waarin veel meisjes en vrouwen voorkomen in niet-stereotiepe rollen en omstandigheden is dan weer een tweesnijdend zwaard. Het gevaar bestaat immers dat dit gedrag expliciet het onderwerp van de boeken wordt en dat het dus als merkwaardig of bijzonder wordt voorgesteld, wat genderstereotypes eerder versterkt dan afzwakt. Een manier om auteurs en tekenaars van kinderboeken aan te moedigen om kinderboeken te produceren die op een niet-nadrukkelijke manier flexibel omspringen met genderrollen en tegelijk een hoge kwaliteit bezitten, zou een emancipatieprijs kunnen zijn voor hoogstaande, niet-seksistische kinderliteratuur.

Beperkingen en mogelijkheden voor vervolgonderzoek

Dit onderzoek kent een aantal al vermelde beperkingen. De eerste is dat een beperkt aantal kinderboeken onderzocht is. Dat zorgde ervoor dat man-vrouw verschillen al zeer uitgesproken moesten zijn om een statistisch significant niveau te bereiken. In principe maakt dat de resultaten nog opvallender, maar toch zou het interessant zijn om in een grootschaliger onderzoek na te gaan of er naast de vastgestelde verschillen ook meer subtiele verschillen bestaan. Een uitvoeriger studie kan ook meer gedetailleerd ingaan op het gedrag van jongens en meisjes, mannen en vrouwen. Van welke persoonskenmerken geeft hun gedrag blijk? Gedragen ze zich instrumenteel (waarbij ze invloed uitoefenen op hun omgeving) of expressief (waarbij ze uitdrukking geven aan wat ze ervaren of voelen)? Komt hun gedrag voort uit eigen initiatief of reageren ze op anderen? Welke emoties laten ze zien? Het zijn even zovele vragen die verband houden met stereotypes over mannen en vrouwen maar die gegeven het beperkte en exploratieve karakter van het huidige onderzoek niet aan bod zijn gekomen.

Daarnaast betreft het onderzoek een specifiek segment van de kinderboekenmarkt: Nederlandstalige boeken die gepubliceerd zijn in België in de periode begin 2004 – midden 2006 en die de belevenissen vertellen van ‘gewone’ mensen. Veel kinderboeken in Vlaamse boekhandels komen uit Nederland, zodat het onderzoek niet kan pretenderen dat het een representatief beeld geeft van alle kinderliteratuur die in Vlaanderen verkrijgbaar is. Verder zijn de boeken uitgesloten waarin niet mensen maar dieren de hoofdrol spelen. Gegeven de uitkomsten van internationaal onderzoek is er echter geen reden om aan te nemen dat de Nederlandse kinderliteratuur en de ‘dierenliteratuur’ een meer egalitair beeld zou opleveren. Toch kan het de moeite waard zijn om een representatieve steekproef van alle kinderboeken in de Vlaamse boekhandel te onderzoeken.

Een grootschaliger onderzoek waarin alle soorten kinderliteratuur aan bod komen, kan bijkomend licht werpen op de verrassende bevinding dat boeken van vrouwelijke auteurs in het huidige onderzoek meer genderstereotiep waren dan boeken van mannelijke auteurs. Het is in principe denkbaar dat vrouwelijke en mannelijke auteurs die voor het onderzochte type kinderboeken kiezen, een subgroep uitmaken van alle auteurs en dat deze zelfselectie bij vrouwen op een andere manier gebeurt dan bij mannen. Alleen wanneer zou blijken dat vrouwelijke auteurs in het algemeen genderstereotieper schrijven dan mannelijke auteurs, kan deze mogelijkheid worden uitgesloten.

Geraadpleegde literatuur

- Anderson, D.A., & Hamilton, M. (2005). Gender role stereotyping of parents in children's picture books: The invisible father. *Sex roles*, 52, 145-151.
- Arthur, A.G., & White, H. (1996). Children's assignment of gender to animals characters in pictures. *Journal of Genetic Psychology*, 157, 297-301.
- Ashton, E. (1983). Measures of play behavior: The influence of sex-role stereotyped children's books. *Sex Roles*, 9, 43-47.
- Barnett, M.A. (2001). Sex bias in the helping behavior presented in children's picture books. *Journal of Genetic Psychology*, 147, 343-351.
- Beasley, B., & Collins Standley, T. (2002). Shirts vs. skins: Clothing as an indicator of gender role stereotyping in video games. *Mass Communication & Society*, 5, 279-293.
- Berreaud, S.R. (1975). Sex role images in French children's books. *Journal of Marriage and the Family*, 37, 194-207.
- Browne, B.A. (1998). Gender stereotypes in advertising on children's television in the 1990s: A cross-national analysis. *Journal of Advertising*, 27, p. 83-96.
- Clark, R., Guilmain, J., Saucier, P.K., & Tavaréz, J. (2003). Two Steps Forward, One Step Back: The Presence of Female Characters and Gender Stereotyping in Award-Winning Picture Books Between the 1930s and the 1960s. *Sex Roles*, 49, 439-449.
- Crabb, P.B., & Bielwaski, D. (1994). The social representation of material culture and gender in children's books. *Sex Roles*, 30, 69-79.
- Deloache, J.S., Cassidy, D.J., & Carpentier, C.J. (1987). The three bears are all boys: Mothers' gender labeling of neutral picture book characters. *Sex Roles*, 17, 163-178.
- Diekman, A.B., & Murnen, S.K. (2004). Learning to be little women and little men: The inequitable gender equality of nonsexist children's literature. *Sex Roles*, 50, 373-385.
- Drees, D.E., & Phye, G.D. (2001). Gender representation in children's language arts computer software. *Journal of Educational Research*, 95, 49-55.
- Ferrez, E., & Novelle, A.D. (2003). Sexisme dans la littérature enfantine. Analyse des albums avec animaux anthropomorphiques. *Cahiers Internationaux de Psychologie Sociale*, 57, 23-38.
- Gooden, A.M., & Gooden, M.A. (2001). Gender representation in notable children's picture books: 1995-1999. *Sex Roles*, 45, 89-101.

- Green, V.A., Bigler, R., & Catherwood, D. (2004). The variability and flexibility of gender-typed toy play: A close look at children's behavioral responses to counterstereotypic models. *Sex Roles, 51*, 371-386.
- Kolbe, R., & LaVoie, J.C. (1981). Sex-role stereotyping in preschool children's picture books. *Social Psychology Quarterly, 44*, 369-374.
- Kortenhaus, C.M., & Desmarest, J. (1993). Gender role stereotyping in children's literature: An update. *Sex roles, 28*, 219-232.
- Lambdin, J.R., Greer, K.M., Selby Jibotian, K., Rice Wood, K., & Hamilton, M.C. (2003). The animal = male hypothesis: Children's and adults' beliefs about the sex of non-sex-specified stuffed animals. *Sex Roles, 48*, 471-482.
- Lutes-Dunckley, C.J. (1978). Sex-role preferences as a function of sex of storyteller and story content. *Journal of Psychology, 100*, 151-158.
- McDonald, S.M. (1989). Sex bias in the representation of male and female characters in children's picture books. *Journal of Genetic Psychology, 150*, 389-401.
- Oskamp, S., Kaufman, K., & Atchison Wolterbeek, L. (1996). Gender role portrayals in preschool picture books. *Journal of Social Behavior and Personality, 11*, 27-39.
- Seidman Milburn, S., Carney, D.R., & Ramirez, A.M. (2002). Even in modern media, the picture is still the same: A content analysis of clipart images. *Sex Roles, 44*, 277-294.
- Sheldon, J.P. (2004). Gender stereotypes in educational software for young children. *Sex Roles, 51*, 433-444.
- Stull Ashby, M., & Wittmaier, B.C. (1978). Attitude change in children after exposure to stories about women in traditional or nontraditional occupations. *Journal of Educational Psychology, 70*, 945-949.
- Tepper, C.A., & Wright Cassidy, K. (1999). Gender differences in emotional language in children's picture books. *Sex Roles, 40*, 265-280.
- Trepanier-Street, M.L., & Romatowski, J.A. (1999). The influence of children's literature on gender role perceptions: A reexamination. *Early Childhood Education Journal, 26*, 155-159.
- Weitzman, L.J., Eifler, D., Hokada, E., & Ross, C (1972). Sex-role socialization in picture books for preschool children. *American Journal of Sociology, 77*, 1125-1150.
- Williams, J.A., Vernon, J.A., Williams, M.C., & Malecha, K. (1987). Sex role socialization in picture books: An update. *Social Science Quarterly, 68*, 148-156.